

**BARQAROR MOLİYAVIY TIZIMLARGA O'TISH:
EKOLOGIK OMILLARNING IQTISODIYOT BARQARORLIGIGA
TA'SIRINI TAHLIL QILISH**

Kurchiyeva Moxina Baxrom qizi

TTYSI talabasi

Yuldashev Samad Normuminovich

TTYSI dotsenti

Annotatsiya: Barqaror moliyaviy tizimlarga o'tish zamonaviy dunyoda tobora dolzarb mavzuga aylanib bormoqda. Iqtisodiyot barqarorligining ajralmas qismi – bu atrof-muhit omillarining moliyaviy bozorlar va investitsiya strategiyalariga ta'sirini hisobga olishdir. Ushbu maqolada biz ekologik omillarning iqtisodiyotning barqarorlik darajasiga ta'sirini va yanada barqaror va samarali moliyaviy tizimlarni yaratish uchun mumkin bo'lgan rivojlanish yo'llarini ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: ekologiya, iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, moliyaviy tizim.

Аннотация: Переход к устойчивым финансовым системам становится все более актуальной темой в современном мире. Неотъемлемой частью устойчивости экономики является учет влияния факторов окружающей среды на финансовые рынки и инвестиционные стратегии. В этой статье мы рассмотрим влияние факторов окружающей среды на уровень устойчивости экономики и возможные пути развития для создания более устойчивых и эффективных финансовых систем.

Ключевые слова: экология, экономика, устойчивое развитие, финансовая система.

Abstract: The transition to sustainable financial systems is becoming an increasingly relevant topic in the modern world. An integral part of economic sustainability is taking into account the influence of environmental factors on financial markets and investment strategies. In this article, we will look at the impact of environmental factors on the sustainability of the economy and possible development paths to create more sustainable and efficient financial systems.

Keywords: ecology, economics, sustainable development, financial system.

KIRISH. Barqaror moliyaviy tizimlar iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular moliyaviy inqirozlar xavfini kamaytirishga, bank tizimining ishonchliligini oshirishga va investitsiyalar uchun barqaror sharoitlarni ta'minlashga yordam beradi. Savol tug'iladi: atrof-muhit omillari moliyaviy tizimlarning barqarorligiga qanday hissa qo'shishi mumkin?

Iqlim o'zgarishi, ifloslanish va tabiiy resurslarning kamayishi kabi ekologik omillar iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bunday omillarning salbiy oqibatlarini ko'pincha ekologik falokatlarini bartaraf etish xarajatlarining oshishiga, mahsuldorlikning pasayishiga va iqtisodiy xavflarning oshishiga olib keladi. Bundan tashqari, ekologik muammolar moliyaviy bozorlarning beqarorligiga va moliyaviy barqarorlikka tahdid solishi mumkin.

Barqaror moliyaviy tizimlarning ahamiyati ularning ekologik muammolarni hal qilish va atrof-muhitning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini minimallashtirish qobiliyatida yotadi. Barqaror rivojlanish aspektlarini moliyaviy strategiyalar va siyosatlariga integratsiya qilish ekologik xavflarni yumshatishga va iqtisodiy o'sish uchun yanada barqaror sharoitlarni yaratishga yordam beradi.

Shunday qilib, barqaror moliyaviy tizimlarning ekologik omillar nuqtai nazaridan ahamiyatini tushunish iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash va qulay investitsiya muhitini yaratish uchun juda muhimdir. Ekologik beqarorlik bilan bog'liq moliyaviy xatarlarni boshqarish kelajakdagi muammolarni bartaraf etish va barqaror rivojlanishni ta'minlashning asosiy elementiga aylanmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Tadqiqot jarayonida mahalliy va xorijiy mualliflarning barqaror iqtisodiy rivojlanish masalalari, "yashil" iqtisodiyot va moliyaviy barqarorlik tamoyillariga bag'ishlangan asarlaridan foydalanildi.

Nazariy tahlilning asosini Marchenko V. V ishi tashkil etdi, unda "yashil" iqtisodiyotning asosiy tamoyillari va amaliy jihatlari, shuningdek ularning barqaror rivojlanishga ta'siri ko'rib chiqildi. Barqaror moliya sohasidagi muhim tushunchalar Schoenmaker va Schramade tadqiqotida bayon etilgan bo'lib, unda barqaror investitsiyalarni boshqarishning asosiy tamoyillari va ularning global iqtisodiyotdagi o'rnini keltirilgan. Bundan tashqari, global muammolar sharoitida iqtisodiy o'sish strategiyalarini o'rganishga katta e'tibor qaratilmoqda. Turotova va Rustamovning ishi barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning turli yondashuvlarini tahlil qiladi, uzoq muddatli rejalashtirish va resurslardan samarali foydalanish muhimligini ta'kidlaydi. Bahromovning iqtisodiy barqarorlik masalalari va global omillarning jahon iqtisodiy rivojlanish dinamikasiga ta'sirini ko'rib chiqadigan tadqiqoti ushbu tahlilni to'ldiradi. Tadqiqotning uslubiy asoslari ushbu adabiyot va maqolalarda keltirilgan nazariy tushunchalarni qiyosiy tahlil qilishni, shuningdek barqaror rivojlanish, iqtisodiy o'sish va moliyaviy mexanizmlar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash uchun tizimli yondashuvdan foydalanishni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlarni tahlil qilish ilmiy nashrlarning sintezi va barqaror iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning amaliy misollarini o'rganish asosida amalga oshirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Barqarorlikning asosiy elementi sifatida atrof-muhit omillari. Moliyaviy tizimlarning barqarorligini ta'minlashda atrof-muhit omillari muhim rol o'ynaydi. Ularning iqtisodiyotga ta'siri tobora ravshanlashmoqda, chunki atrof-muhitdagi o'zgarishlar moliyaviy bozorlar va biznes jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, tabiiy ofatlar, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi jiddiy iqtisodiy yo'qotishlarga olib keladi, bu esa moliyaviy rejalashtirishda ekologik omillarni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Ekologik omillar bilan bog'liq asosiy jihatlardan biri bu tabiiy ofatlar tufayli kapitalni yo'qotish xavfi. Bo'ronlar, toshqinlar va yong'inlar kabi iqlim o'zgarishi bilan bog'liq hodisalarning prognozlar tobora haqiqatga aylanib bormoqda, bu esa falokatlarini tiklash uchun qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi. Bu moliya institutlariga qo'shimcha bosim

o'tkazadi va iqtisodiy tizimning barqarorligiga ta'sir qiladi. Bundan tashqari, tabiiy resurslarning kamayishi moliyaviy tizimlarning barqarorligida ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, suv, energiya va oziq-ovqat kabi muhim resurslardan foydalanishning yo'q bo'lib ketish xavfi iqtisodiyotda jiddiy buzilishlarga olib kelishi va moliyaviy inqirozlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun tabiiy resurslarni boshqarishga ko'proq e'tibor qaratish va resurslardan barqaror foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan iqtisodiy modellarni rag'batlantirish kerak.

Ushbu masalalar O'zbekiston misolida ham yaqqol ko'rinadi. Jahon bankining "Orol dengizi tubidan qum va chang bo'ronlarini kamaytirish maqsadida O'zbekistonda landshaftlarni tiklashning ahamiyati" nomli so'nggi tadqiqotiga ko'ra, har yili Orolqumning qum-chang bo'ronlari Qoraqalpog'istonga 44 million AQSh dollardan ortiq iqtisodiy zarar yetkazadi, bu esa mintaqaga yalpi ichki mahsulotining qariyb 2 foizini tashkil etadi. Agar ushbu ekologik muammolar hal etilmasa, kelgusi 20 yil ichida mintaqaga yetkaziladigan iqtisodiy zarar 840 million AQSh dollaridan oshishi mumkin. Shu sababli, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavflarni minimallashtirish maqsadida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Orol dengizining qurigan tubida 1,5 million gektarga yaqin hududda saksovul, grechka, qandim kabi cho'l o'simliklarining 6 ming tonnaga yaqin urug'lari ekildi. Jahon bankining hisob-kitoblariga ko'ra, bu kabi landshaftni tiklash choralari har yili taxminan 39 million AQSh dollari miqdorida qo'shimcha iqtisodiy foyda keltirishi, shuningdek, hosil yo'qotilishi bilan bog'liq zararlarni kamaytirishi mumkin. Shunday qilib, O'zbekiston misolida ham tabiiy resurslarning kamayishi va ekologik muammolarning iqtisodiyot barqarorligiga ta'siri yaqqol namoyon bo'lmoqda. Ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan barqaror moliyaviy tizimlar yaratish nafaqat iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirishga, balki uzoq muddatli barqaror rivojlanishga ham xizmat qiladi. Ekologik omillarning iqtisodiyot barqarorligiga ta'sirini tahlil qilish barqaror rivojlanish jihatlarini moliyaviy strategiyalar va rejalashtirishga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi. Innovatsion moliyaviy mexanizmlarni ishlab chiqish, qaror qabul qilishda ekologik xavflarni hisobga olish va barqaror moliyaviy xatti - harakatlar uchun standartlarni belgilash o'zgaruvchan dunyo muammolariga moslasha oladigan barqaror moliyaviy tizimlarni yaratish yo'lidagi asosiy qadamlardir.

Ekologik omillarning iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilish usullari. Atrof-muhit omillarining iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va shu nuqtai nazardan moliyaviy tizimning barqarorlik darajasini baholash uchun bir nechta tahlil usullari mavjud. Ushbu usullardan biri ekonometrik tahlil bo'lib, u ekologik ko'rsatkichlar va iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi statistik jihatdan muhim bog'liqliklarni aniqlashga imkon beradi. Ekonometrik modellar yordamida atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslardan foydalanish iqtisodiy rivojlanish va moliya tizimining barqarorligi darajasiga ta'sirini baholash mumkin. Bundan tashqari, iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikka ekologik ta'sirni baholash uchun tizimli tahlil usullaridan foydalanish mumkin. Tizimli yondashuv ekotizim va iqtisodiyotning turli elementlari o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiqishga, moliyaviy tizimning barqarorligiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni aniqlashga va salbiy ta'sirni

kamaytirish uchun strategiya va tadbirlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Ushbu usullardan samarali foydalanish nafaqat ekologik omillar va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni yaxshiroq tushunishga, balki barqaror moliyaviy tizimlarga o'tishga yordam beradigan va kelajak avlodlar uchun tabiatni muhofaza qilishga yordam beradigan echimlar va siyosatlarini ishlab chiqishga imkon beradi.

Barqaror moliyaviy tizimlarga o'tishning afzalliklari. Barqaror moliyaviy tizimlarga o'tishning afzalliklari barqaror va ekologik toza iqtisodiyotni rivojlantirish uchun asosdir. Birinchidan, barqaror moliyaviy tizimlar umuman mamlakatning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi. Ular moliyaviy inqiroz xavfini kamaytirishga, moliyaviy operatsiyalarning shaffofligi va ishonchliligini oshirishga yordam beradi va energiya tejaydigan va ekologik toza texnologiyalar va loyihalarga investitsiyalarni rag'batlantiradi. Ikkinchidan, barqaror moliyaviy tizimlarga o'tish mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini mustahkamlashga yordam beradi. Yashil moliya va barqaror investitsiyalar qayta tiklanadigan energetika sohasida yangi ish o'rinlarini yaratishga imkon beradi, yuqori uglerodli energiya manbalariga bog'liqlikni kamaytiradi va innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Uchinchidan, barqaror moliyaviy tizimlar moliyaviy resurslarni mas'uliyatli boshqarish tamoyillarini amalga oshirishga yordam beradi. Ekologik mezonlarni moliyaviy qarorlar va investitsiyalarga integratsiya qilish moliyaviy vositalarning atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirishga, shuningdek moliya institutlarining jamiyat oldidagi ijtimoiy javobgarligini oshirishga imkon beradi. Shunday qilib, barqaror moliyaviy tizimlarga o'tish iqtisodiyot va umuman jamiyat uchun juda ko'p afzalliklarga ega. Bu moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga, raqobatbardoshlikni oshirishga va moliyaviy resurslarni mas'uliyatli boshqarishga yordam beradi, natijada barqaror iqtisodiy rivojlanish va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilish uchun qulay sharoit yaratadi.

Barqaror iqtisodiyotga erishish uchun rivojlanish strategiyalari. Barqaror iqtisodiyotga erishish uchun atrof-muhit omillarining ta'sirini hisobga oladigan rivojlanish strategiyalari zarur. Iqtisodiy ehtiyojlar va atrof-muhitni muhofaza qilish o'rtasida muvozanatni yaratish muhimdir. Asosiy strategiyalardan biri qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish va ifloslantiruvchi chiqindilarni kamaytirishga asoslangan yashil iqtisodiyotga o'tishdir. Bu atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi va barqaror rivojlanishning samarali mexanizmlarini yaratadi. Yana bir muhim strategiya ekologik loyihalar va innovatsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashdir. Davlat ekologik toza texnologiyalarga investitsiyalarni rag'batlantirishi, ekologik mas'uliyatli biznes bilan shug'ullanadigan kompaniyalar uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar berishi kerak. Bunday chora-tadbirlar yashil iqtisodiyotning jadal rivojlanishiga yordam beradi va barqaror moliyaviy modellarga o'tishga yordam beradi. Bundan tashqari, moliyaviy qarorlar qabul qilishda ekologik xavflarni hisobga olish muhimdir. Kompaniyalar va moliya institutlari loyihalar va investitsiyalarni ekologik baholashni amalga oshirishi va atrof-muhit o'zgarishi bilan bog'liq potentsial yo'qotishlarni hisobga olishi kerak. Bu ekologik ofatlar

natijasida yuzaga kelgan moliyaviy inqirozlarning oldini olishga yordam beradi va moliyaviy tizimning barqarorligini oshiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, barqaror moliyaviy tizimlar yaratish ekologik omillarni hisobga olish orqali iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ekologik omillarning moliyaviy tizimlarga ta'siri, ularning iqtisodiy xavflarini aniqlash va barqaror rivojlanish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi. Erta tashxis qo'yish va ekologik xavflarni boshqarish orqali iqtisodiy tizimlar uzoq muddatli barqarorlikka erishib, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishi mumkin. Barqaror rivojlanish uchun innovatsion moliyaviy mexanizmlar va ekologik yondashuvlarni joriy etish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Марченко, В. В. (2021). "Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish: printsiplar va amaliyot".
2. Schoenmaker, D., & Schramade, W. (2019). "Principles of Sustainable Finance" Oxford University Press.
3. Turopova, N., & Rustamov, A. A. (2023). "Barqaror iqtisodiy o'sish: rivojlanish strategiyalari va global muammolar." Universal Scientific Research, 2(11), 215-220. inlibrary.uz
4. Bahromov, B. (2024). "Iqtisodiy barqarorlik va global iqtisodiy o'sish." Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities, 1(12), 147-152. conferenceseries.com
5. O'zbekiston Respublikasida Barqaror rivojlanish maqsadlari statistik to'plami – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, 2023